

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА

**з курсу «ЕТИКА» для студентів філософського
факультету**

Львів
Видавничий центр ЛНУ ім.Івана Франка
2002

Рекомендовано вченюю радою
філософського факультету
Протокол № 43/4 від 19.12.2001.

Уклади: Станіслав Михайлович Шендрик,

Тетяна Миколаївна Ярошенко

Відповідальний за випуск О.Б.Сінькевич

Редактор М.М.Мартиняк
Коректор М.В. Ревега

Комплексна програма

з курсу "Етика" для студентів філософського факультету

Підп. до друку 01.07.2002. Формат 60x84/16. Папір друк. Друк на різогр.
Умовн.друк.арк. 2.0. Обл.-вид. арк.2.2. Тираж 100 прим. Зам.

Видавничий центр Львівського національного університету імені
Івана Франка. 79000 Львів, вул.Дорошенка, 41.

СТРУКТУРА КУРСУ

Лекції

Розділ 1. Етика як філософська теорія моралі. Мораль як об'єкт етики

Тема 1.1. Предмет і завдання етики	- 2 год
Тема 1.2. Поняття моралі, її сутність,
Структура, функції	- 2 год
Тема 1.3. Культурно-історичний зміст моралі	- 2 год

Розділ 2. Історія етики

Тема 2.1. Етична думка стародавнього Китаю та Індії	- 2 год
Тема 2.2. Антична етика	- 4 год
Тема 2.3. Особливості християнської етики та її місце
в історії етичних вчень. Етика західноєвро-
пейського середньовіччя	
Тема 2.4. Європейська етика Нового часу	- 4 год
Тема 2.5. Етика ХХ ст.	- 4 год
Тема 2.6. Основні лінії розвитку української етичної
думки	- 4 год

Розділ 3. Загальні моральні поняття

Тема 3.1. Добро та зло	- 2 год
Тема 3.2. Обов'язок та совість	- 2 год
Тема 3.3. Справедливість	- 1 год
Тема 3.4. Свобода та відповідальність	- 2 год
Тема 3.5. Доброчинність	- 1 год

Розділ 4. Моральне життя людини

Тема 4.1. Щастя і страждання людини	- 2 год
Тема 4.2. Проблема сенсу людського життя	- 2 год
Тема 4.3. Милосердя та любов	- 2 год
Тема 4.4. Моральне удосконалення людини	- 2 год
Тема 4.5. Моральна культура спілкування	- 2 год

4

Розділ 5. Мораль. Культура. Суспільство

Тема 5.1. Мораль і національна культура

Тема 5.2. Економіка, політика і моральність сучасного
цивілізованого суспільства

- 2 год

- 2 год

Семінари

Тема 1. Етика як філософська наука

Тема 2. Поняття моралі: сутність, структура, функції

Тема 3. Особливості морального розвитку людства:

3.1. Моральні вчення релігійних учителів людства

3.2. Історичні типи моральності

Тема 4. Європейська етика: особливості становлення
та розвитку

Тема 5. Українська етична думка: історія та сучасність

Тема 6. Основні категорії етики

Тема 7. Аксіологічні виміри морального життя людини

Тема 8. Культура морального спілкування

- 2 год

- 2 год

- 2 год

- 2 год

- 6 год

- 2 год

- 4 год

- 2 год

- 2 год

5

Розділ 1. ЕТИКА ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТЕОРІЯ МОРАЛІ. МОРАЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ЕТИКИ

Тема 1.1. Предмет і завдання етики

Етимологія термінів “етика” та “мораль”. Етика як теорія моралі та компонент духовної культури. Рівні етичного знання: описовий, філософський, нормативний. Еволюція поглядів на предмет етики. Основні функції етики. Проблема класифікації етичних учень.

Етика в системі духовних, філософських та гуманітарних знань. Етика та богословські науки. Етика та філософські науки. Етика та соціологія. Етика та психологія. Етика та педагогіка. Шляхи впливу етики на моральну свідомість людей. Завдання етики в умовах посткомуністичного суспільства. Етика та релігійно-духовне відродження. Етика та національно-державна розбудова України.

Тема 1.2. Поняття моралі, її сутність, структура, функції

Проблема визначення поняття моралі. Дефініції моралі. Мораль як засіб регулювання людського буття. Нормативно-оцінювальні та імперативні властивості моралі. Співвідношення між мораллю та іншими видами соціального регулювання: мораль та звичай, мораль та право. Взаємозв’язок релігії та моралі. Співвідношення понять “мораль” та “моральність”. Структура моралі: моральна свідомість, моральна поведінка, моральні відносини. Основні елементи моральної свідомості: норма, принцип, ідеал. Вчинок як елемент моральної поведінки.

Співвідношення абсолютноного та відносного в моралі, загальнолюдського, конкретно-історичного та національного.

Тема 1.3. Культурно-історичний зміст моралі

Історизм як один з принципів дослідження моралі. Мораль і духовна культура. Проблема генезису моралі, джерела її виникнення. Архаїчна моральність. Тальон. Табу. Стародавні кодекси законів та моральних обов’язків.

Громадянська мораль та норми права в античну добу. Античний гуманізм. Чому і як виникла етика християнської любові? Моральне життя феодального суспільства. Персоналізм. Принцип становової честі. Лицарський моральний ідеал. Чернецький ідеал. Вплив Відродження та Реформації на розвиток моральних уявлень. Протестантська мораль та індивідуалізація моральних уявлень. Етос буржуза. Європейський етос та основні моральні

типи особистості (героїчний, аристократичний, релігійний, конформістський, споживацький).

Український етос та основні типи української людини, за М.Шлемкевичем.

Демократизація суспільства та мораль. Принципи етики прав людини. Поширення морального скептицизму та релятивізму в безрелігійному суспільстві. Моральна ситуація на початку ХХІ століття.

Розділ 2. ІСТОРІЯ ЕТИКИ

Тема 2.1. Етична думка стародавнього Китаю та Індії

Особливості етичної думки стародавнього Китаю в контексті давньокитайської міфології та релігії: "Ши-цзинь", "І-цзинь". Конфуцій як духовний наставник китайської нації. "Лунь-юй". Основні принципи етики Конфуція: жень (людинолюбство), шу (взаємність), чжун юн (поміркованість), лі (ритуал), венъ (вихованість). Цзюнь-ци (благородна людина) як моральний ідеал конфуціанства. Інші течії давньокитайської етичної думки: даосизм, моїзм, легізм.

Становлення етики в стародавній Індії. Веди. Упанішади як філософська інтерпретація Вед. Основні ідеї Упанішад: Брахман-Атман, майя, сансара та карма, нірвана. Розвиток ведичної моралі у "Бхагаватті". Проблема вибору та відповідальності людини. Вчення про гуни. Етика ортодоксальних (астіка) та неортодоксальних (настіка) філософських шкіл. Йога про "восьмиступеневий" шлях духовного та морального сходження людини. Ахімса як фундаментальний принцип післяведичної етики. Вчення Сіддхарти Шак'ямуни (Будди) як найпотужніша течія настіки. "Типітака", Будда про "четири благородні істини" та "восьмиступеневий шлях" звільнення від зла. Ідеал морально-досконалості особистості (брахмана) у "Дхаммападі". Моральний кодекс прихильників Будди (п'ять заборон).

Тема 2.2. Антична етика

Передумови виникнення античної етики та її особливості. Періодизація історії античної етики, її провідні течії та школи. Давньогрецька передетика: Гомер, "сім мудреців". Етичний аспект піфагореїзму. Античне просвітництво: софісти, Демокріт, Сократ. Сократичні школи: гедонізм кіренайків та етичний індивідуалізм кініків.

Етичний ідеалізм Платона, його місце в історії світової етичної думки. Систематизація античної етики. Арістотель: "Нікомахова етика", "Евдемова етика", "Велика етика". Вчення про благо. Вчення про добродетесність

людини. Справедливість. Етика Арістотеля як енциклопедія полісної моральності.

Етика доби еллінізму та Риму. Евдемонізм та індивідуалізм Епікура. Стоїцизм: Зенон, Епіктет, Сенека, Марк Аврелій. Неоплатонізм як форма етичного неприйняття дійсності. Плотін, "Енеади". Неоплатонізм та раннє Християнство. Значення античної етики для подальшого розвитку етичної думки.

Тема 2.3. Особливості християнської етики та її місце в історії етичних вчень. Етика західноєвропейського середньовіччя

Історичні передумови християнства. Особливості християнського морального вчення. Бог і моральне життя людини. Етика Любові. Основні моральні ідеї Книг Старого Заповіту. Десять Божих заповідей. Євангельське моральне вчення. Проповідь на горі. Моральний ідеал християнства. Християнські етичні ідеї в Посланнях Апостола Павла та Соборних Посланнях.

Етика доби патристики. Св.Августин Блажений. Схоластика як теоретична інтерпретація християнського віровчення. Ансельм Кентерберійський. Етика П'єра Абеляра як втілення середньовічного номіналізму. Систематизація основних понять християнської етики св.Томою Аквінським. Етичний аспект "Summa Theologica". Вчення про найвище благо. Свобода волі людини та проблема зла. Інтелектуалізм морального життя. Розум та віра. Вчення про чесноти: розумові, моральні, Божественні. Вищість *virtutes infusae*: віри, надії, любові.

Етична думка пізнього середньовіччя. Дунс Скот.Вільям Оккам. Мейстер Екхард. Місце середньовічної етики в історії європейської цивілізації.

Тема 2.4. Європейська етика Нового часу

Особливості етики Нового часу, її проблематика та провідні ідеї.

Етика - італійського Ренесансу. Зародження гуманізму. Д.Бруно - провідник етики еманципованої людини. Героїчний ентузіазм. Мораль і політика у вченні Н.Макіавеллі. Гуманізм Еразма Роттердамського. Протестантська модель християнської етики: М.Лютер, Ж.Кальвін.

Скептицизм та початок докорінної переорієнтації етичної теорії: М.Монтень, П.Бейль. Етичний раціоналізм: Декарт, Спіноза, Гоббс. Трагічний гуманізм Б.Паскаля.

Сенсуалістична етика Просвітництва. Натуралістичний евдемонізм: Локк, Юм, Сміт. Пантеїстичний евдемонізм: Шефтсбері, Руссо.

Концепція автономної моралі в філософії Канта. Категоричний імператив. Значення етики Канта для подальшого розвитку етичної думки.

Історичне тлумачення моралі у філософії Гегеля. Антропологічна філософія моралі Фейербаха. Етика історичного матеріалізму: Маркс, Енгельс, Каутський.

Еволюціоністська етика. Г.Спенсер. Етичний утилітаризм: Е.Бентам, Д.Мілль. Філософія "відчуя" та етика "віри" С.Кіркегора. Ідея співтраждання в етиці А.Шопенгауера. Ф.Ніцше: етика "по той бік добра та зла". Ідея "смерті Бога".

Тема 2.5. Етика ХХ століття

Основні напрями етичної думки ХХ ст., її особливості та проблематика. Етичні пошуки в екзистенційній філософії: Гайдеггер, Ясперс, Сартр, Камю, Марсель.

Релігійно-етичні концепції. Етична проблематика в протестантській неортодоксії: Барт, Бруннер, Тілліх, Рейнгольд та Річард Нібури. Нетомістична етика: Марітен, Жільсон, Гвардіні, Гільтдебранд. К.Войтила про засади етики. Християнський еволюціонізм Тейяр де Шардена. Етика персоналізму: Бубер, Шелер, Райт, Мунье. Етика в пошуках абсолюту: інтуїтивізм М.Лосського. "Парадоксальна" етика М.Бердяєва.

Етична проблематика в філософії Франкфуртської школи: Хоркхаймер, Адорно, Маркузе, Фромм, Габермас.

Формалістична етика. Дж.Мур. Емотивістська школа формалістичної етики: Айер, Рассел, Карнап. Аналітична метаєтика: Тулмін, Хеар, Ейкен.

Етика прагматизму: Джемс, Дьюї, Тафтс. Універсалітська етика та її форми. Екологізована етика: А.Печчеї, О.Леопольд. Етика "благоговіння перед життям" А.Швейцера. "Жива Етика" М. та О.Періхів.

"Розбожествлення" світу та моралі у філософії постмодерну: Лакан, Дерріда, Батай, Фуко, Рорті.

Етика в соціально-політичних концепціях: принципи ненасильства та дискурсу.

Морально-етичний вступ до ХХІ ст.: чи відбудеться етизація культури?

Тема 2.6. Основні лінії розвитку української етичної думки

Національно-психологічні та історико-культурні підвалини української етичної думки. Прийняття християнства та зародження етики в Україні-Русі. Перші вітчизняні мислителі-моралісти: Іларіон Київський, Теодосій Печерський, Кирило Туровський. "Повчальне слово" Володимира Мономаха. Києво-Могилянська Академія та її внесок у національну моральну культуру: І.Гізель, С.Яворський, Ф.Прокопович.

Моральна філософія Григорія Сковороди, її провідні ідеї та символіка.

Етика українського романтизму: М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш. Етичні погляди Тараса Шевченка.

Проблеми етики в "університетській" філософії ХІХ ст.: Новіцький, Міхневич, Гогоцький.

"Мир з ближнім" як вихідний етичний принцип "Філософії серця" П.Юркевича.

Позитивістські ідеї В.Лесевича та їхнє застосування до моралі. Неокантіанство Г.Челпанова.

Морально-етичні аспекти творчості Івана Франка.

Леся Українка про трагізм християнського гуманізму. Морально-етична позиція В.Винниченка. Етична концепція В.Короленка. Етичний соціалізм М.Туган-Барановського.

Національно-визвольні змагання та розвиток української етичної думки у ХХ ст.: Д.Донцов, В.Липинський, І.Лисяк-Рудницький, Д.Чижевський, М.Шлемкевич.

Ідеї християнської етики в творчості Андрея Шептицького.

Іван Отієнко: християнська мораль в контексті української культури.

Українська етична думка та національна культура на початку ХХІ ст.

Розділ 3. ЗАГАЛЬНІ МОРАЛЬНІ ПОНЯТТЯ

Тема 3.1.1. Добро та зло

Добро та зло як найзагальніші моральні оцінки. Аксіологічний статус добра. Проблема визначення добра. Добро та користь. Добро та благо. Взаємовизначеність добра та зла. Співвідносність добра та ідеалу. Втілення добра. Чи існують "абсолютні" вимоги добра? Добро абсолютне та відносне. Види етичного релативізму.

Сутність зла. Основніprotoформи зла. Проблеми джерел зла та його субстанційності. Теодицеї. Чи може бути конструктивною роль зла? Етика ненасилля. "Менше" та "більше" зло. Добро та зло у релігійній і безрелігійній свідомості.

Тема 3.2. Обов'язок та совість

Імперативність моралі та її відображення у деонтологічній етиці. Обов'язок як виявлення імперативності моралі. Обов'язок та моральна необхідність. Обов'язок та свобода вибору. Чи потрібен людині "категоричний імператив"? Добра воля як атрибут морального обов'язку. Проблема автономії обов'язку. Види обов'язку. Суперечності деонтологічної свідомості та шляхи її подолання. Основні версії походження морального обов'язку: 1) вкоріненість обов'язку у Божій волі; 2)космологічне джерело обов'язку; 3) ідеалістичне джерело (Платон); 4) обов'язок як продукт

людського розуму; 5) соціологічна природа обов'язку; 6) обов'язок як найвище "Я" (автономість обов'язку).

Обов'язок та совість. Сутність та призначення совісті. Совість та сором. Суд совісті. Провина та розкаяння. Покаяння та спокута. Види сумління. Проблема "чистого сумління". Авторитарна та гуманітарна совість (Фромм). Проблема свободи совісті.

Тема 3.3. Справедливість

Поняття справедливості. Види справедливості. Справедливість зрівновальна та відплатна. Справедливість у первісному суспільстві. Таліон. Уявлення про справедливість в цивілізаціях стародавнього Сходу: ріта, карма, дао. Сумірність як основа античних уявлень про справедливість. Християнство: справедливість Божої волі. Етика справедливості в європейській цивілізації Нового часу. Справедливість як рівність усіх перед законом. Справедливість як сумірність прав та обов'язків. Принципи справедливості Дж.Ролза. Обурення несправедливістю та його моральна сила. Мораль "подвійних стандартів". Чи справедливо є помста? Моральні витоки справедливості: безкористя, неупередженість, правдивість. Милосердя як основа справедливості.

Тема 3.4. Свобода та відповідальність

Основні принципи філософського аналізу свободи. Взаємозумовленість свободи та необхідності. Волюнтаризм та фаталізм. Абсолютна та відносна свобода. Свобода потенційна та актуальна. Заперечувальна та позитивна свобода (свобода "від" та свобода "для"). Благість свободи. М.Бердяєв про "трагізм свободи". Свобода громадянська, моральна, духовна. Сутність моральної свободи. Моральна свобода як добровільна інтеріоризація моральної необхідності (обов'язку). Аморалізм свавілля.

Свобода волі як свобода вибору. Передумови свободи вибору: епістемологічна, праксеологічна, психологічна. Відповідальність за вибір. Міра відповідальності. Відповідальність та "втеча від свободи". Дух свободи - християнської етики.

Тема 3.5. Доброчинність

Доброчинність як особистісне визначення моральності. Доброчинність як моральна досконалість. Доброчинність та цнотливість. Доброчинність у традиції моральної філософії: "кардинальні чесноти" (поміркованість, мужність, мудрість, справедливість) у Платона; доброчинність як середина між видами надлишку та нестачі (Аристотель); теологічні чесноти (віра, надія, любов) у св.Томи Аквінського. Дві "кардинальні чесноти"

А.Шопенгауера - справедливість та людинолюбство. Сором, жалість, благоговіння як основа доброчинності в етиці В.Соловйова. Франклінівські чесноти для підприємця доби ринкової економіки. Громадянські моральні чесноти. Чесноти сімейного життя. Християнська доброчинність: етика блаженств.

Розділ 4. МОРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Тема 4.1. Щастя та страждання людини

Щастя як одна з найважливіших та глобальних вартостей людського життя. Різноманітність поглядів на щастя. Щастя як емоційне переживання. Щастя і доля. Щастя та насолоди: парадокси гедонізму. Щастя мудреця-філософа: апатія, аскеза, атараксія. Щастя і добробут: реальність та примарність майнового достатку. Щастя і влада. Щастя та свобода. Щастя і самореалізація особистості. Чи можливе щастя без страждання? Необхідність страждань. Парадокс щастя. П.Тілліх про "мужність бути". Щастя як винагорода за справедливість, милосердя, праведність. Самообмеження, лагідність, самопожертва як передумови щастя. Щастя як рівновага та гармонійність (Г.Сковорода).

Тема 4.2. Проблема сенсу людського життя

Проблема сенсу життя: людина перед обличчям смерті. Життя: абсурд чи впорядкованість. Чи можна знайти в житті сенс? В.Франкл: людина в пошуках сенсу. "Мета", "цінність", "ідеал" як дефінітивний простір категорії сенсу життя. Екзистенціали: життя осмисленого та життя безглаздого. Екскапізм (втеча від дійсності) та його типи (за З.Фрейдом). Іманентна традиція сенсожиттєвої проблематики в етиці: гедонізм, євдемонізм, утилітаризм. "Натуралістична помилка". Трансцендентна традиція: вихід "за межі" життєвого потоку.

Тема 4.3. Милосердя та любов

Любов як моральний принцип та найвище благо. Заповідь любові Ісуса Христа. Зміст любові: в діяльній турботі про інших, завжди пам'ятай про Виште. Що таке милосердна любов? "Гімн про любов"; визначення питомих ознак любові. Чи суперечить "етика любові" "етиці обов'язку" (І.Кант). Простір любові: між оволодінням та безкористям. Ерос та агале. Любов як почуття. Любов як діяння. "Турбота про себе" (розкання та самопереміна) як передумова "турботи про інших". Етика самозречення. Аскеза: приборкання нижчого заради Вишого. Прагматика милосердної любові: як полюбити

ближнього свого? Благодіяня. Милосердя у немилосердному світі. Прощення та примирення. Як любити ворога свого? Шляхи етики ненасилля.

Тема 4.4. Моральне удосконалення людини

Поняття досконалості. Досконалість як довершеність (*perfectio*). Досконалість як сумірність. Духовне тлумачення міри. Досконалість як самодостатність. Удосконалення як моральний обов'язок (Кант). Християнський перфекціонізм. Ідеал Боголюдини та Боголюдства. Основні принципи перфекціоністської етики: самообмеження та дисципліна, неухильне виконання обов'язку, внутрішня свобода, непохитність на шляху до ідеалу, вірність Абсолюту. Духовність як передумова та шлях морального самоудосконалення. Критерій духовності. Самоудосконалення як творчість. Досконалість як знання про власну недосконалість (парадокс св. Августина). Страждання як передумова морального удосконалення ("терези Йова"). Жертвівність як заперечення наявного заради бажаного та Вищого. Послух. Удосконалення як шлях любові.

Тема 4.5. Моральна культура спілкування

Що таке спілкування? Спілкування як комунікація. Спілкування як взаємодія. Спілкування як життєва цінність та спосіб людського буття. Самотність, її причини та вади. Передумови повноцінного спілкування. "Золоте правило" етики як вихідний моральний принцип спілкування. Моральний простір спілкування: товариськість, дружба, взаємоповага, любов.

Ділове спілкування. Етика ділового спілкування. Основні види ділового спілкування. Особливості ділового спілкування у західноєвропейській культурній традиції.

Спілкування з природою. Природа як об'єкт морального добра. Екологічна етика та її вимоги.

Етикет як усталений порядок спілкування, єдність етичного та естетичного. Історія етикету. Щира повага до людини як основа сучасного етикету. Види етикету.

Розділ 5. МОРАЛЬ. КУЛЬТУРА. СУСПІЛЬСТВО

Тема 5.1. Мораль і національна культура

Етнос як суб'єкт моральності. Етнос та етос. Поняття національної культури, її зміст і структура. Мораль як складник національної культури. Національне та загальнолюдське в моралі. Моральне ядро національних

культурних традицій. Зв'язувальна сила народних традицій. Традиція як дійовий фактор морального виховання. Традиції та новації в галузі моралі.

Моральний зміст українських народних традицій. Християнські релігійні традиції і моральність. Українські національні традиції в їхньому впливі на моральну свідомість сучасної людини.

Моральний зміст національного патріотизму. Національна самосвідомість та гідність. Національна гідність українців: історія та сучасність.

Культура міжнаціонального спілкування. Проблема переваг: загальнолюдське чи національне? Міжнаціональне спілкування і сучасна ситуація.

Тема 5.2. Економіка, політика і моральність сучасного цивілізованого суспільства

Мораль для економіки або економіка для моралі? Моральні максими культури праці. Моральні засади підприємницької діяльності в сучасному суспільстві ринкової економіки. Договірні відносини підприємництва. Акуратність, ощадливість, педантизм. Моральні аспекти власності. Колективізм або індивідуалізм? Ринкова економіка та філантропічна діяльність.

Ділові стосунки та ділова поведінка. Що таке "організаційний порядок"? Основні правила розпорядливості. Етика "співробітництва". Керівник та підлеглий. Стильові особливості лідерства. Етика та психологія службового конфлікту. Стимули успішної роботи колективу.

Техніка та мораль, моральні аспекти технізованої праці. "Техносцієнтистський парадокс" ХХ ст. та його моральні наслідки.

Моральні засади демократизму. Мораль та громадянське суспільство. Аморалізм тоталітаризму. Бюрократизм у дзеркалі сучасної етики. Проблеми етизації політики. Новий гуманізм. Етика ненасильства. Етика дискурсу.

Філософські і моральні оцінки війни. Тероризм та мораль. Смертна кара. Проблема евтаназії. Моральна відповідальність людини в умовах сучасної екологічної кризи. Екологічна етика. Біоетика.

Список підручників та навчальних посібників

- Адорно Т. Проблемы философии морали. – М., 2000.
- Гусейнов А.А., Апресян Р. Этика. М., 1998.
- Гусейнов А.А., Иррлітц Г. Краткая история этики. – М., 1987.
- Ермоленко А.М. Комунікативна практична філософія: Підручник. - К., 1999.
- Зеленкова И.Л. Основы этики. – Минск, 1998.
- Зеленкова И.Л., Беляева Е.В. Этика. – Минск, 2000.
- Зеленкова И.Л. Этика: тексты, комментарии, иллюстрации. – Минск, 2001.
- Иванов В.Г. История этики древнего мира. – СПб., 1998.
- Иванов В. История этики средних веков. Л., 1989.
- Кондрашов В., Чичина Е. Этика. Эстетика. – Ростов-н/Д., 1998.
- Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX–поч.ХХ ст. – К., 1993;
- Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навч.посібник. - К., 1999.
- Сінькевич О.Б. Етика. Курс лекцій. – Львів, 1999.
- Степаненко В.Ф. Етика в проблемних і аналітичних задачах: Навч.посібник. К., 1998.
- Шрейдер Ю.А. Этика: Введение в предмет. – М., 1998.
- Етика. Навч.посібник /Т.Г.Аболіна, В.В.Єфименко та ін. - К., 1992.
- Етика: Учебник для студентов философских вузов /А.А.Гусейнов, Е.Л.Дубко, С.Ф.Анисимов и др. - М., 1999.
- Этика. Энциклопедический словарь / Под ред. Р.Г. Апресяна и А.А.Гусейнова. – М., 2001.
- Jaroszynski Piotr. Etyka: dramat zycia moralnego. – W., 1993.

СЕМИНАРИ

Семінарське заняття 1. Етика як філософська наука (2.год).

1. Предмет і завдання етики. Еволюція поглядів на предмет етики.
2. Філософська природа етики.
3. Класифікація етичних учень.

Теми наукових доповідей

1. Проблеми етичного пізнання за М.Бердяєвим.
2. Дж.Е.Мур про предмет і завдання “нової етики”.
3. К.Войтила (Іоан Павло ІІ) про особливості та проблеми етики.
4. Кантівське розуміння предмета етики.

Список літератури

- Адорно Т. Проблемы философии морали. – М., 2000.
- Аристотель. Большая этика //Соч. В 4 т. Т.4. – М., 1985. Кн.1.
- Бердяев Н.А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики. – М., 1993.
- Войтила К. Основания этики //Вопр.философии. - 1991. - № 1.
- Гусейнов А. Введение в этику. - М., 1986.
- Кант И. Основы метафизики нравственности //Собр.соch.: В 6 т. - Т.4. -Ч.1.. - С.228-283.
- Мур Дж.Э. Природа моральной философии. – М., 1999.
- Сорокин П. Принципы и методы современной науки о нравственности //Этическая мысль. – М., 1990.
- Томпсон М. Религия и этика //Философия религии. – М., 2000.
- Фромм Э. Психоанализ и этика. – М., 1993. – С.19-40.
- Чижевський Д. Етика і логіка //Історія філософії України. – К., 1993.
- Швейцер А. Культура и этика. – М., 1973.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. – М., 1992. – С.187-260.
- Нойман Э. Глубинная психология и новая этика. Человек мистический. – СПб., 1999.

Семінарське заняття 2. Поняття моралі: сутність, структура, функції (2 год)

1. Мораль як спосіб духовно-практичного освоєння світу людиною.
2. Структура і функції моралі.
3. Мораль та інші форми соціальної регуляції.
4. Співвідношення абсолютноого і відносного, загальнолюдського і спільнотного в моралі.

Теми наукових доповідей

1. Мораль та моральність.
2. Моральна свідомість: сутність, структура, функції.
3. Сутність та зміст моральної діяльності.
4. Нормативно-оцінювальна природа моралі.
5. Мораль і звичай.
6. Мораль і право.
7. Мораль і релігія.
8. Загальнолюдський зміст "золотого правила" моральності.

Список літератури

- Адорно Т.В. Проблемы философии морали. – М., 2000.
- Апель К.-О. Дискурсивна етика: політика і право. – К., 1999.
- Бергсон А. Два джерела моралі і релігії //Історія світової релігієзнавчої думки: Хрестоматія. Авт. та упор. В.І.Лубський, В.М.Козленко, Т.Г.Горбаченко. – К., 1999. – С.14-55.
- Гусейнов А.А. Золотое правило нравственности. – М., 1988.
- Дробницкий О.Г. Моральная философия: Избр. труды. – М., 2002.
- Кант І. Моральний принцип релігії //Історія світової релігієзнавчої думки. Хрестоматія. – К., 1999. – С.219-229.
- Левінас Е. Касторіадіс К. Політика та етика. – К., 1999.
- Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: Основы этики. – М., 1991. – Разд.2,4,5.
- Нерсесянц В.С. Философия права. – М., 1998.
- Тайлор Э.Б. Первобытная культура. – М., 1989.
- Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. – М., 1995.
- Фуллер Л.Л. Мораль права. – К., 1999.
- Юган Гальтунг, Арне Несс. Політична етика Ганді. – Львів: Місіонер, 2001.

Семінарське заняття 3. Особливості морального розвитку людства (4 год)

Тема 3.1. Моральні вчення видатних релігійних учителів людства.

1. Лао-цзи.
2. Конфуцій.
3. Будда.
4. Мойсей.
5. Ісус Христос.
6. Мухаммед.

Теми наукових доповідей

1. Проблема традиції та інновацій у конфуціанській етиці.
2. Моральний зміст Нагірної Проповіді Ісуса Христа.
3. Моральні ідеї Старого Заповіту.
4. Моральні цінності ісламу.
5. "Живе" і "мертве" в традиційній етичній думці Індії.
6. Вегетаріанство як феномен моральної культури Сходу.

Список літератури

- Абу Аля Ал-Маудуді. Способ життя в Ісламі. – Львів, 1995.
- Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: Вихід 20,22,23; Повторення Закону 5-9; Євангеліє від Св.Матвія, 5-9; Послання Св.Апостола Павла до римлян; Перше послання Св.Апостола Павла до коринтян.
- Бхагавадгіта (Божественна пісня). – Париж; Львів; Цвікау, 1999.
- Древнекитайская философия. Собр.текстов. – Т.1,2. – М., 1972-1973.
- Дхаммапада /Пер. с пали В.Н.Топорова. – М., 1998.
- Іванов В.Г. История этики Древнего мира. – СПб., 1997.
- Індийская філософія. Тексты. – М., 1981.
- Из книг мудрецов. Проза Древнего Китая. – М., 1987.
- Коран. Перевод и комментарии И.Ю.Крачковского. – М., 1986.
- Конфуций. Изречение. – М., 1994.
- Лао-цзы. Даодэцзин. – М., 1990.
- Мень А. Син людський. – Львів, 1994.
- От Бытия до Откровения. Пятикнижие Моисеева /Пер. И.Ш.Шифмана. – М., 1993.
- Панова В.Ф., Вахтин Ю.Б. Жизнь Мухаммеда: – М., 1990.
- Вупанішади. – Львів, 1999.
- Янг Дж. Христианство. – М., 1998.

Тема 3.2. Історичні типи моральності

1. Архаїчна моральність.
2. Основні типи моральності античної доби.
3. Особливості моралі середньовічного суспільства: станови мораль.
4. Етос буржуза.
5. Моральні типи особистостей сучасного суспільства.

2 сучасна мораль
600

Теми наукових доповідей

1. Історичні метаморфози європейського лицарського етосу.
2. Героїчний тип моралі.
3. Етос джентельмена.
4. Пуританська мораль.
5. "Бусідо" – моральний кодекс самураїв.
6. Типологічні особливості українського етосу.
7. Є.Маланюк про український козацько-лицарський етос.

Список літератури

- Анчел Е. Этос и история. – М., 1988.
- Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: Вихід 20, 22, 23; Повторення Закону 5-9; Євангеліє від Св.Матвія 5-9.
- Бородай Ю.М. Эротика – смерть – табу: трагедия человеческого сознания. – М., 1996.
- Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1988.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
- Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий //Релегиоведение. Хрестоматия. – М., 2000. – С.542-570.
- Горский С. Монастырские нравы. – Л., 1990.
- Жак Ле Гофф. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
- Иванов В.Г. История этики Древнего мира. – СПб., 1997.
- Леви-Строс К. Первобытное мышление. – М., 1994.
- Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
- Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. – М., 1987.
- Конрад Н.И. Очерк истории культуры средневековой Японии. – М., 1980.
- Українська душа. – К., 1992.
- Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. – М., 1994.
- Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Нью-Йорк, 1991.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992.
- Ян Гус. Мартин Лютер, Жан Кальвин, Торквемада, Лойола. – М., 1995.
- Янг Дж. Християнство. – М., 1998.
- Яковенко Н. Чоловік добрий і чоловік злий: з історії ментальних установок в Україні-Русі кінця XVI-середині XVII ст. //Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей. Т.1. – К., 1992. – С.47-91.

Семінарське заняття 4. Європейська етика: особливості становлення та розвитку (6 год).

1. Поняття європейської етики, її сутність та особливості.

2. Етична думка дохристиянської Європи (Сократ і сократичні школи, Платон, Арістотель, Епікур, стойки).
3. Християнська етика середньовіччя (Августин, Блаженний, Абелляр, Ф.Аквінський, М.Екхарт).
4. Своєрідність етичної проблематики доби Ренесансу та реформації (Н.Макіавеллі, М.Лютер, Ж.Кальвін).
5. Етичні пошуки Нового часу (раціоналістична етика Т.Гоббса; етика "розумного егоїзму" Б.Спінози; "етика обов'язку" І.Канта).
6. Європейська некласична етика (етичний ірраціоналізм А.Шопенгауера, С.Кіркегора, Ф.Ніцше).
7. Характерні особливості європейської етики ХХ ст.: основні напрями, школи та представники.

Теми наукових доповідей

- 1.Сократ, як філософ-мораліст.
2. Евдемонізм та етичний індивідуалізм Епікура.
3. Моральна "філософія виживання" стойцизму.
4. "Моральні листи до Луцілія", як зразок етичної думки стойків.
5. Проблема моральної свободи у творчості Фоми Аквінського.
- 6.Етичний скептицизм М.Монтеня.
- 7.Персоналістична етика Абсолюту М.Лоського.
8. Каутський К. Етика та матеріалістичне розуміння історія.
9. Етичний пессимізм А.Шопенгауера.
- 10.Трагічний гуманізм в етичному вченні Ф.Ніцше.
- 11.Етика християнського еволюціонізму П.Тейяра де Шардена.
- 12.А.Швейцер та його етика "благоговіння перед життям".
- 13.Етика як "теорія моральних почуттів" А.Сміта.
- 14.Психологічні засади "гуманістичної етики" Е.Фрома.
- 15."Жива етика" М. та О.Періхів.
- 16.Форалістична етика ХХ ст. та її основні школи.
- 17.Сучасні натуралистичні концепції моралі.

Список літератури

- Адорно Т. Проблемы философии морали. – М., 2000.
- Антология мировой философии: В 4-х т. Т.1-4. – М., 1969-1972.
- Антология кинизма. Фрагменты сочинений кинических мыслителей. – М., 1984.
- Аристотель. Большая этика //Сочинения: В 4 т. – М., 1989.
- Святой Августин Аврелий. Сповідь. – К., 1997.
- Аврелий Марк. Роздуми. – К., 1997.

- Аквинский Фома. Сумма теологии I-II. Вопрос 18. О благе и зле //Вопр. философии. – 1997. – № 9.
- Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
- Бергсон А. Два источника морали и религии. – М., 1994.
- Бодрийяр Жан. Система вещей. – М., 1995.
- Бубер Мартин. Два образа веры. – М., 1995.
- Биоэтика: проблемы и перспективы //Вопр. философии. – 1994. – № 3.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
- Гегель Г. Философия права. – М., 1990.
- Гоббс Т. Человеческая природа //Сочинения: В 2 т. – М., 1989.
- Д.фон Гильдебранд. Этика. – СПб., 2001.
- Диоген Лаертский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М., 1979.
- Живая этика. Избранное. – М., 1992.
- Иванов В.Г. История этики Древнего мира. – СПб., 1997.
- Иванов В.Г. История этики средних веков. – Л., 1989.
- Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. – М., 1990.
- Кант И. Основы метафизики моральности //Сочинения: В 6 т. – Т.4. – Ч.1. – М., 1965.
- Киркегор Серен. Наслаждение и долг. – К., 1994.
- Кропоткин П.А. Этика: Избр. труды. – М., 1991.
- Кьеркегор С. Страх и трепет. – М., 1993.
- Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. – М., 1998.
- Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: Основы этики. – М., 1991.
- Мунье Э. Манифест персонализма. – М., 1999.
- Мур Дж.Э. Природа моральной философии. – М., 1999.
- Ницше Ф. По ту сторону добра и зла; Казус Вагнер, Антихрист. – Минск., 1997.
- Після філософії: кінець чи трансформація? – К., 2000.
- Райх В. Характероанализ. – М., 1999.
- Роуз Дж. Теория справедливости. – М., 1997.
- Платон. Диалоги. – К., 1992.
- Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. – М., 1995.
- Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. – К., 1998.
- Сартр Ж.-П. Стена: Избр. произведения. – М., 1992.
- Смит А! Теория нравственных чувств. – М., 1997.
- Сорокин П. Принципы и методы современной науки о нравственности // Этическая мысль. – М., 1990.
- Спиноза Б. Этика //Избр. Произведения: В 2 т. – Т.1. – М., 1957.
- Соловьев В. Оправдание добра //Сочинения: В 2 т. – Т.1. – М., 1990.
- Паскаль Б. Мысли. – М., 1994.
- Тейяр де Шарден П. Божественная среда. – М., 1992.
- Франк С.Л. Свет во тьме // Духовные основы общества. – М., 1992.

- Фромм Э. Душа человека. – М., 1992.
- Фромм Э. Психоанализ и этика. – М., 1993.
- Хайдеггер М. Время и бытие. – М., 1993.
- Фуко М. История безумия в классическую эпоху. – СПб., 1997.
- Швейцер А. Культура и этика. – М., 1973.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. – М., 1992.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991.
- Гусейнов А.А., Иррліту Г. Краткая история этики. – М., 1987.

Семінарське заняття 5. Українська етична думка: історія та сучасність

1. Ментальні та соціально-історичні детермінанти розвитку української моральної філософії.
2. Українська докласична етична думка:
 - а) етичні погляди доби Київської Русі, (перші вітчизняні мислителі – моралісти: Іларіон Київський, Теодосій Печерський, Кирило Туровський); “Повчальне слово” Володимира Мономаха;
 - б) етична думка Києво-Могилянської академії: І.Гізель, С.Яворський, Ф.Прокопович.
3. Українська класична морально-етична думка: основні риси та представники (Г.Сковорода, М.Гоголь, П.Куліш, Т.Шевченко).
4. Українська етична думка другої половини XIX-XX ст.: основні проблеми та напрями розвитку.

Теми наукових доповідей

1. Перекладна моралістично-повчальна література Київської Русі.
2. Ідеали християнського життя у Києво-Печерському патерику.
3. Моральні цінності руського кодексу лицарської честі у “Слові о полку Ігоревім”.
4. Морально-етична спадщина Івана Вишеньского.
5. Ідеї ренесансного гуманізму в українській етиці XVI-XVII ст.
6. Моральна філософія Григорія Сковороди.
7. Морально-етичний контекст “Книги буття українського народу”.
8. Моральний світ Тараса Шевченка.
9. Етичні ідеї в українській академічній філософії XIX ст.
10. Етичний аспект “філософії серця” Памфіла Юркевича.
11. Моральна філософія Івана Франка.
12. Ідеї християнської етики в творчості Андрея Шептицького.
13. Етична проблематика в творчості ідеологів українського національно-визвольного руху XX ст.
14. Іван Огієнко про християнську мораль у контексті української культури.

Список літератури

- Багалій Дмитро. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
- Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К., 2001.
- Гаятровський І. Гріхи розмаїті (трактат з етики) //Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. – К., 2000. – Вип. 37-38. – С.263-287.
- Гізель. І. Метафізичний трактат //Україна: філософський спадок століть. – С.287-304. – Вип.37-38.
- Горбачевський В. Засади модерного поступу //Україна: філософський спадок століть. Хроніка-2000. – К., 2000. Вип. 39-40. – С.360-381.
- Забужсько О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. – К., 1993.
- Історія філософії України. Хрестоматія: Навч.посібник. – К., 1993.
- Огородник І.В.; Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій. – К., 1999.
- Костомаров М.І. Закон Божий. Книга буття українського народу. – К., 1991.
- Куташ І. Категорія щастя у філософії Сковороди //Україна: філософський спадок століть. – Хроніка-2000. – К., 2000. – Вип.37-38. – С.332-351.
- Липинський В. Націоналізм, патріотизм, шовінізм // Україна: філософський спадок століть.– К., 2000. – Вип.39-40. – С.717-720.
- Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX–початку ХХ ст. – К., 1993.
- Митрополит Київський Іларіон. Слово про Закон і Благодать //Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. – С.147-158.
- Митрополит Андрей Шептицький. Твори (морально-пасторальні). – Львів, 1999.
- Мономах Володимир. Повчання //Україна: філософський спадок століть. К., 2000. – Вип.37-38. – С.158-170.
- Оріховський С. Напутчення польському королеві (коментар М.Русина) //Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. – С.179-191.
- Почаський С. Євхаристиріон, або Вдячність //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.37-38. – С.217-223.
- Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів//Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.37-38. - С.310-323.
- Сінькевич О.Б. Історія етичної думки в Україні. Текст лекцій. – Львів, ЛНУ. 2000.
- Сковородов І. Записки про моральну філософію. //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.37-38. С.522-547.
- Сковорода Г: Алфавіт, або Буквар світу. – Твори: В 2 т. – К., 1961.

- Сковорода Г. Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті // Україна: філософський спадок століть. Вип.37-38. – С.323-332.
- Українська душа. – К., 1992.
- Фаров М. Про християнську моральність //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.39-40. – С.505-514.
- Чижевський Дм. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.
- Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1991.
- Юркевич П. Виbrane. – К.: Абрис, 1993.

Семінарське заняття 6. Основні категорії етики (4 год)

1. Добро та зло.
2. Обов'язок та совість.
3. Честь та гідність.
4. Справедливість.
5. Свобода та відповідальність.
6. Доброчинність.

Теми наукових доповідей

1. Виправдання добра як моральна філософія Володимира Солов'йова.
2. Фрідріх Нішче: етика по той бік добра і зла.
3. Проблема добра і зла в творах Івана Франка.
4. Національна самосвідомість та гідність.
5. Концепція гідності людини у творах діячів італійського Відродження.
6. Теорія справедливості Джона Ролза.
- 7.Проблема свободи вибору у моральному вченні Сьорена Кіркегора.
- 8.Микола Бердяєв про “трагізм свободи”.
- 9.Параадокси свободи в праці Еріха Фромма “Втеча від свободи”.
10. Добро і правда: спільнє і відмінне.
11. Проблема добросесної неправди.
12. Неправда як різновид зла.

Список літератури

- Апресян Р.Г. Добро и польза //Этическая мысль. – М., 1991.
- Бербешкина З.А. Справедливость как социально-философская категория. – М., 1993.
- Аристотель. Большая этика //Сочинения: В 4 т. – Т.4. – М., 1985.
- Аристотель. Никомахова этика. – Т.4. – М., 1985.
- Бубер М. Два образа веры. – М., 1995:

- Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М., 1990. – С.172-198.
- Гізель І. Метафізичний трактат //Україна: філософ. спадок століть. Хроніка 2000! – К., 2000. – Вип.37-38. – С.287-304.
- Дубровский Д.И. Обман. – М., 1994.
- Ільин И.А. Путь к очевидности. – М., 1993.
- Кант И. О мнимом праве лгать из человеколюбия //Кант И. Трактаты и письма. – М., 1980.
- Кант И. Основы метафизики нравственности //Кант И. Соч.: В 6 т. – М., 1965. – Т.4.
- Карсавин Л.П. Малые сочинения. – СПб., 1994.
- Киркегор С. Наслаждение и долг. – К., 1994.
- Лоренц К. Агрессия (так называемое зло) //Вопр.философии. – 1992. – № 3.
- Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. – М., 1991.
- Милтс А. Совесть //Этическая мысль. Науч.-публицист. чтения. – М., 1990.
- Ницше Ф. Генеалогия морали //НИцше Ф. По ту сторону добра и зла: В 2 кн. – Л., 1990.
- Ролз Дж. Теория справедливости. – Новосибирск, 1995.
- Скрипник А.П. Добро и зло. – Воронеж, 1992.
- Соловьев В.С. Оправдание добра //Соловьев В.С. Соч.: В 2 т. – М., 1988.
- Скрипник А.П. Моральное зло в истории этики и культуры. – М., 1992.
- Тульчинський Г.Л. Про чисту совість та безглупдість обох її смислів //Філос. і соціол. думка. – 1995. – № 3-4.
- Фетисов В.П. Добро и зло. – Воронеж, 1982.
- Фома Аквинский. Сумма теологии I-II. Вопрос 18. О благе и зле //Вопр.философии. – 1997. – № 9.
- Фромм Э. Психоанализ и этика. – М., 1990.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственности. – М., 1992.
- Щербатых Ю. Искусство обмана. – СПб., 1997.

Семінарське заняття 7. Аксіологічні виміри морального життя людини

1. Проблема сенсу лібдського життя.
2. Шастя як моральна цінність та категорія етики.
3. Любов як онтологічна цінність морального життя людини.
4. Страждання як моральний принцип та атрибут духовного життя людини.
5. Милосердя і співстраждання.

Теми наукових доповідей

1. Проблема шастя в історії європейської етики.
2. Смертність людини і проблема сенсу життя.

3. Християнська етика любові.
4. Проблема страждання в етиці Буддизму та Християнства (компаративний аналіз).
5. Моральний зміст патріотизму як любові до вітчизни.
6. Категорія щастя у філософії Г.Сковороди.
7. Проблема морального світу людини у творчості Г.Сковороди.
8. Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим.
9. Етика співстраждання А.Шопенгауера.
10. Етика відчая С.Кіркегора.

Список літератури

- Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
- Войтыла К.Иоанн Павел II. Любовь и ответственность. – М., 1993.
- Вышеславцев Б.П. Этика преображенного Эроса. – М., 1994.
- Гуревич П.С. Философская антропология. – М., 1997. – Гл. 9; 16; 18.
- Д.фон Гильдебранд. Этика. – СПб., 2001.
- Киркегор С. Наслаждение и долг. – К., 1994.
- Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. – М., 1990. – С.23-101.
- Куаст М. Шлях до успіху. – Львів, 1994.
- Куаст М. Любов моя незнана. – Львів, 1993.
- Куташ І. Категорія щастя у філософії Сковороди //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.37-38. – С.332-351.
- Кьеңкегор С. Болезнь к смерти //Страх и трепет. – М., 1993.
- Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. – М., 1991.
- Люїс Клавін Стейпл. Проблема страждання. – Львів, 1998.
- Люїс К. Любовь, страдани—е, надежда. – М., 1992.
- Марков Б.В. Философская антропология: очерки истории и теории. – СПб., 1997. – Гл.II; IV.
- Мур Дж.Э. Природа моральной философии. – М., 1999.
- Мир и эрос: Антология философских текстов о любви. – М., 1991.
- Мусхелишвили Н.Л., Шрейдер Ю.А. Иов – ситуация Иозефа К// Вопр.философии. – 1993. – № 7.
- Ницше Ф. Антихрист //По ту сторону добра и зла. Казус Вагнер; Антихрист. – Минск, 1997. – С.291-373.
- Платон. Діалоги. – К., 1992.
- Прокопович Ф. Суть, походження та види почуттів //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. - Вип.37-38. – С.310-323.
- Ружмон Дені де. Любов і західна культура. – Львів, 2000.
- Сиваченко Г. Конкордизм В.Винниченка, або мистецтво бути щасливим //Україна: філософський спадок століть. - К., 2001. – Вип.39-40. – С.426-441.

- Сенека. О счастливой жизни //Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. – М., 1995.
- Сковорода Г. Сад Божественных писень. – К., 1988.
- Сковорода Г. Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті //Україна: Філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.37-38. – С.332-351.
- Сміт А. Теория нравственных чувств. – М., 1997.
- Соловьев С. Смысл любви //Соч.: В 2 т. – М., 1990. – Т.2.
- Сопровский А. Пристанище ветхой свободы (О книге Нова) //Новый мир. – 1992. – № 3.
- Тейяр де Шарден П. О счастье //Человек. – 1991. № 5.
- Фаров М. Про християнську моральність //Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.39-40. – С.505-514.
- Франк С.Л. Смысл жизни //Духовные основы общества. – М., 1992.
- Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.
- Фрейд З. Недовольство культурой //Психоанализ. Религия. Культура. – М., 1991.
- Философия любви. – М., 1990. Т.1,2.
- Фромм Э. Искусство любить //Душа человека. – М., 1992.
- Трубецкой Е.Н. Смысл жизни. – М., 1994.
- Шопенгаузер А. Об основе морали. Афоризмы життейской мудрости //Свобода воли и нравственность. – М., 1992.
- Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого //Україна: Філософський спадок століть. – К., 2000. – Вип.39-40. - С.563-574.

Семінарське заняття 8. Культура морального спілкування

1. Спілкування як проблема етики. Функціональне та особистісне спілкування.
2. Основні морально-психологічні принципи спілкування.
3. Моральна проблема діалогу "батьків і дітей". Сучасна сімейна етика.

Теми наукових доповідей

1. Спілкування: маніпуляція та актуалізація.
2. Ігровий аспект спілкування.
3. Наука спілкування у працях В.Леві.
4. Д.Карнегі про мистецтво спілкування.
5. Проблема самотності у сучасному світі.
6. Поняття етикуту: історичні корені і сучасні форми.
7. Тolerантність як принцип морального спілкування.
8. Етика ділового спілкування.

9. Природа морального конфлікту.
10. Формальні і не формальні аспекти морального спілкування.

Список літератури

- Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М., 1999.
- Бодрийяр Ж. Система вещей. – М., 1995.
- Батищев Г.С. Найти и обрести себя. Особенности культуры глубинного общения //Вопр.философии. – 1995. – № 3.
- Бубер Я и Ты. Диалог //Два образа веры. – М., 1995.
- Каган М. Мир общения. – М., 1988.
- Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей. – Минск, 1990.
- Лабиринты одиночества. – М., 1989.
- Лебон Г. Чувства и нравственность толпы. Вожаки толпы и их способы убеждения //Психология толп. – М., 1998. – С.138-155; 192-209.
- Нойманн Э. Глубинная психология и новая этика. Человек мистический. – СПб., 1999.
- Одиночество женское и мужское. – К., 1993.
- Оссовская М. Рыцарь и буржуа. Исследование по истории морали. – М., 1987.
- Психология и этика делового общения /Под ред. В.Н.Лавриненко. – М., 1997.
- Стошкус К. Этикет в развитии общества //Этическая мысль..М., 1988. – С.240-257.
- Тард Г. Мнение и толпа: Общественное мнение и разговоры //Психология толп. – М., 1998. – С.300-408.
- Франкл В. Критика чистого "общения" //Человек в поисках смысла. – М., 1990. – С.321-333.
- Фромм Э. Психоанализ и этика. – М., 1993.
- Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня. – М., 1992.

Тестові завдання для поточного контролю знань з етики

1. Етика - це:

- а) соціальна наука;
- б) компонент релігійного знання;
- в) філософська наука;
- г) тип культурологічного знання.

2. Хто вперше виділив етику в окрему галузь знання?

- а) Піфагор;
- б) Сократ;
- в) Аристотель;
- г) жоден з названих.

3. Об'єктом етики є:

- а) людська поведінка;
- б) добро і зло;
- в) система духовних цінностей людини;
- г) мораль;
- д) традиції та звичаї людей.

4. Хто з філософів розрізняв мораль і моральність?

- а) Діоген;
- б) Абелар;
- в) Гегель;
- г) жоден з названих.

5. Кому з видатних моралістів світу належить цитата: Дехто закликав: «Чи правильно, коли кажуть, що за зло потрібно платити добром?». Учитель сказав: «А чим тоді платити за добро? За зло слід платити по справедливості, а за добро – добром»:

- а) Будда;
- б) Конфуцій;
- в) Лао-цзи;
- г) Ісус Христос.

6. Виділіть головну смыслову формулу таліона:

- а) «якщо вдарили по одній щоці, то піdstав і другу»;
- б) «за зло треба платити добром»;
- в) «око за око, зуб за зуб».

7. Яка моральна риса є основою середньовічної християнської добродетелності:

- а) гордість;
- б) працьовитість;

- в) смиреність;
- г) правдивість.

8. Назвіть головний принцип Євангельської моралі:

- а) справедливість;
- б) гріховність;
- в) любов;
- г) _____

9. Яка головна соціальна функція моралі?

- а) пізнавальна;
- б) світоглядна;
- в) виховна;
- г) терапевтична;
- д) регулятивна.

10. Ідентифікуйте головні моральні принципи евдемонізму, гедонізму, стоїцизму:

- а) насолода;
- б) обов'язок;
- в) щастя.

11. З іменем якого мислителя ввійшов в історію етичної думки термін «категоричний імператив»?

- а) Аристотель;
- б) Кант I;
- в) Спенсер.

12. Що означає поняття «калокагатія»?

- а) єдність етичного та естетичного, ототожнення Добра з Красою;
- б) незворушність духу, душевний спокій;
- в) збігання розумного і морального.

13. Виберіть зі списку ознаки, що характеризують «справжнього джентльмена»:

- а) вишуканий одяг;
- б) вірність своєму слову;
- в) мужнє ставлення до нещастя;
- г) намагатися чинити «як всі»;
- д) у всьому берегти свій інтерес;

- е) за жодних обставин не казати неправди;
- є) всі питання вирішувати колективно;
- ж) не вживати спиртних напоїв.

14. З яким типом етосу можна ідентифікувати «шевченківський тип» української людини М.Шлемекевича?

- а) аристократа;
- б) героя;
- в) джентльмена;
- г) пуританина;
- д) обивателя.

15. Які з наведених нижче смислів відповідають поняттю «ригоризм»?

- а) анархізм;
- б) шастя;
- в) моїзм;
- г) аскетизм;
- д) формалізм;
- е) педантизм;
- ж) насолода.

16. До яких етичних традицій належать наведені нижче висловлювання (евдемонізм, утилітаризм, ригоризм, деонтологізм):

- а) «Добро є тим, що сприяє людському прагненню до щастя; зло – тим, що йому явно суперечить»;
- б) «Моральність укорінена в релігії. Внутрішнє світло, в якому здійснюється розрізнення добра і зла в людині, витікає з Джерела світла. В совісті своїй необманный; загадково вільний від природного людського самолюбства, людина відчуває, що Дехто совість, співвідає з нею її діла, творить свій суд, завжди її бачить».
- в) «Так як етика викладає правила, що покликані стати провідником наших дій, то вони повинні бути спрямовані не на можливості людини, а показувати, що є морально-необхідним. Оберігаюча етика є погибель для моральної досконалості людей. Моральний закон повинен бути чистим».
- г) «Потрібно сміливою рукою розбити талісман тупості, ... розкрити народам істинні принципи моральності; слід навіяти їм, що... самолюбство є єдиною основою, на якій можна збудувати фундамент корисної моральності».

17. Визначте, до яких релігійно-етичних течій належать автори даних висловлювань:

- а) «А ось що таке благородна істина страждання. Народження – це страждання, старіння – страждання, хвороба – страждання, смерть – страждання, контакт з неприємним – страждання, роз'єднання з приемним – страждання, нездійснення будь-якого бажання – страждання, одним словом, всі п'ять складових частин особистості – страждання».
- б) «Як сказав мудрець, від радощів, що несуть людині чуттєві речі, слід відмовлятись, оскільки вони супроводжуються стражданнями. Але це вимога глупців. Чи є людина, котра, бажаючи собі справжньої користі, відкіне рисові зерна тільки через те, що вони покриті лушпинням і пилокою?»
- в) «Хто встав навшпиньки, не може довго стояти. Хто робить великі кроки, не може довго йти. Хто сам себе виставляє на світло, той не блищить».
- г) «Ніколи у цьому світі ненависть не зупиняється ненавистю, але відсутністю ненависті долається вона».

18. Один з головних моральних принципів проголошує «не вбивай». Як Ви думаете, за якими мотивами не можна вбивати?

- а) тому, що у відповідь можуть вбити і мене;
- б) тому, що можна потрапити до в'язниці;
- в) тому, що життя людини священне;
- г) тому, що ніякий злочин не вартоє життя;
- д) тому, що нікого не можна воскресити.

19. Заборона на неправду – одна з найдавніших у культурній історії людства. Яку б неправду Ви осудили найбільше:

- а) утверждження зворотного правді, брехня;
- б) розповіді, що не пов'язані з дійсністю;
- в) навмисне утаювання частини правди;
- г) самообман;
- д) неправда «во спасіння»;
- е) наклеп, оббріхування;
- ж) маленька брехня для досягнення великого блага;
- ж) брехня від задоволення брехати;
- з) недотримання слова (обіцянок), порушення домовленості.

20. Патріотизм – важлива моральна якість і цінність. Як Ви думаете, бути патріотом – це:

- а) гордитися символікою своєї країни;
- б) вважати, що все своє краще, аніж чуже (закордонне);
- в) вести рахунок бойовим перемогам своєї держави;
- г) любити свій народ;
- д) «спершу думати про Батьківщину, а після про себе».

Запропонуйте свої варіанти.

Контрольні питання з курсу "Етика"

1. Етика як філософська теорія моралі. Предмет етики.
2. Класифікація етичних вчення.
3. Етика в системі гуманітарного знання. Філософський характер етики.
4. Етимологія термінів "етика" та "мораль".
5. Рівні етичного знання: описовий, філософський, нормативний.
6. Основні функції етики.
7. К.Войтила про засади етики.
8. Теодор В.Адорно про проблеми філософії моралі.
9. Поняття моралі, її зміст та структура.
10. Співвідношення понять "мораль" та "моральність".
11. Проблема соціальної детермінації моралі.
12. Походження та історичний розвиток моралі.
13. Проблема співвідношення абсолютноого та відносного в моралі.
14. Мораль як складова частина культури.
15. Поняття моральної свідомості та її структура. Норма, принцип, ідеал, оцінка.
16. Історичні типи моральної свідомості. Моральні кодекси.
17. Поняття моральної діяльності. Моральний вчинок: співвідношення мотивів та наслідків, мети та засобів.
18. Основні соціальні функції моралі.
19. Мораль та право як способи соціальної регуляції, співвідношення між ними.
20. Мораль та звичай: спільне та відмінне.
21. Мораль та релігія.
22. Етична думка стародавнього Китаю: особливості, ідеї, течії.
23. Конфуціанська етика.
24. Етика даосизму.
25. Основні етичні ідеї староіндійської філософії.
26. Етика Будди.

27. Загальні особливості античної етики, передумови її виникнення та періодизація.
28. Антична передетика: Гомер, Гесіод, "сім мудреців".
29. Етика досократіків.
30. Сократ та сократичні школи в етиці.
31. Етичний ідеалізм Платона.
32. Моральна проблематика в творах Платона "Апологія Сократа", "Бенкет".
33. Арістотель як систематизатор античної етики.
34. Арістотель: "Нікомахова етика".
35. Евдемонізм та індивідуалізм етики Епікура.
36. Етика стоїзму: Зенон, Епіктет, Сенека, Марк Аврелій.
37. Етика неоплатонізму.
38. Особливості християнського морального вчення та передумови його виникнення.
39. Основні моральні ідеї Книг Старого Заповіту.
40. Євангельське моральне вчення. Проповідь на горі.
41. Морально-етичні аспекти ісламу.
42. Християнська етика доби Патристики. Св.Августин Блаженний.
43. Схоластика як теоретична інтерпретація християнського віровчення (Ансельм Кентерберійський, П'єр Абеляр, Тома Аквінський).
44. Тома Аквінський як систематизатор основних понять середньовічної християнської етики.
45. Етика італійського Ренесансу.
46. Протестантська модель християнської етики: М.Лютер, Ж.Кальвін.
47. Особливості етики Нового часу, її проблематика та провідні ідеї.
48. Етичний раціоналізм: Декарт, Спіноза, Гоббс.
49. Етичний скептицизм: М.Монтень, Б.Бейль.
50. Сенсуалістична етика Просвітництва.
51. Етика І.Канта та її значення для подальшого розвитку етичної думки.
52. Кант: "Основи метафізики моральності".
53. Історичне тлумачення моралі у філософії Гегеля.
54. Еволюціоністська етика Г.Спенсера.
55. Етичний утилітаризм С.Бентама.
56. Етичний пессимізм А.Шопенгауера.
57. Ф.Ніцше: етика "по той бік добра та зла".
58. Основні напрями етичної думки ХХ ст., її особливості та проблематика.
59. Етика екзистенціалізму.
60. Релігійно-етичні концепції ХХ ст.
61. Формалістична етика та її основні школи.
62. Етика прагматизму.
63. Етика у філософії постмодерну: Лакан, Дерріда, Батай, Фуко, Рорті.
64. Етика "благоговіння перед життям" А.Швейцера.

65. Національно-психологічні та історико-культурні підвалини української етичної думки.
66. Прийняття християнства та зародження етичної думки в Україні-Русі. Перші вітчизняні мислителі-моралісти.
67. Києво-Могилянська академія та її внесок в національну моральну культуру.
68. Моральна філософія Григорія Сковороди.
69. Етика українського романтизму: М.Гоголь, М.Костомаров, П.Куліш.
70. Етичні погляди Тараса Шевченка.
71. Проблеми етики в "університетській філософії" XIX ст.
72. Етика "філософії серця" П.Юркевича.
73. Морально-етичні аспекти творчості І.Франка.
74. Етика в контексті української національно-візвольної ідеології ХХ ст.
75. Ідеї християнської етики в творчості Андрея Шептицького.
76. Найвищі моральні цінності людини, їхнє походження та зміст.
77. Основні категорії етики: сутність, зміст, система.
78. Категорія морального добра. Добро і благо.
79. Проблема морального зла, його джерела та форми.
80. Обов'язок як моральна цінність. Види обов'язку та його внутрішня суперечливість.
81. Категорія справедливості. Основні види справедливості.
82. Совість як цілісний вивів моральної свідомості. Види совісті.
83. Поняття честі та гідності людини. Їхній конкретно-історичний та загальнолюдський зміст.
84. Моральна свобода як категорія етики.
85. Проблема моральної відповідальності. Розкаяння, покаяння, спокута.
86. Доброчинність як особистісне визначення моральності.
87. Проблема щастя людини.
88. Страждання як моральний принцип та атрибут людського буття.
89. Проблема сенсу людського життя.
90. Любов як моральний принцип та найвище благо. Тема любові в історії етики.
91. Моральне удосконалення людини, його передумови та шляхи.
92. Моральне виховання: основні форми та методи.
93. Основні моральні риси людини.
94. Моральна культура спілкування.
95. Етикет як усталений порядок спілкування, його історія та види.
96. Сучасна етика ділового спілкування.
97. Дружба як моральна цінність та форма спілкування.
98. Проблема морального вибору.
99. Проблема моральної оцінки.
100. Мораль та національна культура. Національне та загальнолюдське в моралі.

101. Мораль та економіка. Моральні засади ринкової економіки.
102. Мораль та політика. Проблема етизації політики.
103. Сучасна екологічна етика. Природа як об'єкт морального регулювання.
104. Моральні основи сімейного життя.
105. Моральні вимоги до сучасної культури праці.
106. Моральна ситуація ХХ століття. Шляхи подолання моральної кризи.